

บทคัดย่อ

คัมภีร์รำผีของชาวมอญบางชั้นหมากลพบุรี

บางชั้นหมาก เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ในจังหวัดลพบุรี มีคนมอญอาศัยอยู่ 8 หมู่บ้าน ในจำนวน 12 หมู่บ้าน คนมอญที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ยังเป็นแบบมอญอยู่ อย่างแน่นเหนียว ในเรื่องประเพณีวัฒนธรรมมอญ ความเชื่อ เช่น การรำผี การเลี้ยงผี การละเล่นพื้นบ้าน ผู้เขียนได้พบคัมภีร์รำผีของชาวมอญบางชั้นหมาก เป็นสมบัติของนางปัทมา ชำดี มีอาชีพเป็นไต้งทำพิธีรำผี เลี้ยงผี และเข้าทรงปัดรังควาญสิ่งชั่วร้าย ให้กลายเป็นดี คำว่ารำผี ตรงกับภาษามอญว่า "ลีห์ฮนา" แปลว่า "รำที่ปะรำพิธี" เข้าใจว่าคนไทยมาดูพิธีรำจึงเรียกว่า รำผี คัมภีร์จะถูกใช้โดยไต้งตามลำดับ เนื้อหาในคัมภีร์พูดถึงขั้นตอนการประกอบพิธี คัมภีร์รำผี ไต้งหรือผู้จัดการพิธีเป็นผู้สั่งให้ทำแต่ละขั้นตอน เริ่มด้วยหัวหน้าจะทำพิธีด้วยเครื่องเช่นไห้สำหรับเลี้ยงผี แล้วเรียกผีบ้าน ผีจากเมืองมอญ ผีตามสถานที่ต่างๆ ให้ทายาทที่เป็นต้นผีกินปลาอย่าง เรียกมิตรสหาย หนุ่มชานา แม่ทัพ เจ้านาย แล้วเล่นสะบ้า ซนไก่ คล้องช้าง สูดท้ายนำอาหารที่เหลือ และต้นกล้วยที่ถูกตัด ไสลงในเรือที่ทำด้วยต้นกล้วยแล้วลอยเรือไปในแม่น้ำเหมือนลอยความชั่วออกไป

Abstract

Spiritual Dance in Bangkhanmark Luburi

Bangkhanmark is a small Tam-bon comprising twelve small villages. Only eight villages have Mon residents. They still pursue their traditional way of life, including performing mystical spiritual dances, folk plays, etc. The author met with Mrs. Pathma Khamdi, a 'Tong', or shaman, who possesses a mystical text. Mrs. Pathma acts as a spiritual medium, managing ceremony of mystical spiritual dance, offering food to spirits, driving away bad things from people and villages, and inducing good luck. The mystical dance is called 'Ram Phee' (in Thai) or 'Lih Hana' (in Mon). The Mon term 'Lih Hana' means 'dancing in the pavilion.' It is believed that the term 'Ram Phee' was given by Thai people who had a chance to observe the ceremony. Traditionally, 'Tong' is the only person who can access the mystical text which contains details of the sacred ceremony. As a result, the ceremony can only be held under Tong's command. The rite normally begins with the family offering food to the ancestral spirits and guardian angels. Then the male heir of the family would be fed with grilled fish. Towards the end of the ceremony, the family invites male neighbors to join a feast and to play some traditional games such as Saba, cock fighting, and elephant hunting. After the feast, whatever is left over, together with a banana tree which has been chopped up, would be floated away in a small boat made from a banana trunk. According to the Mon's belief, it is like floating away evils.

คัมภีร์รำผีของชาวมอญบางชั้นหมาก ลพบุรี

ดร.บำรุง คำเอก*

ตำบลบางชั้นหมากมีหมู่บ้านเล็กๆ 12 หมู่บ้าน มีชาวมอญอาศัยอยู่ 8 หมู่บ้าน ผู้เขียนมีโอกาสมาที่หมู่บ้านนี้ระยะหนึ่งบ่อยครั้ง ช่วงทำวิจัยเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมมอญหมู่บ้านบางชั้นหมาก และได้สัมภาษณ์ชาวมอญที่ความรู้ความชำนาญทางด้านประเพณีมอญและค้นคว้าหาวรรณกรรมมอญที่วัดหรือชาวบ้านยังเก็บรักษาอยู่ ผู้เขียนได้พบคัมภีร์รำผีซึ่งเป็นสมบัติของ คุณปัทมา ขำดี เป็นโด่งรำผี โด่งหมายถึงผู้อำนวยพิธีรำผี อาจเป็นผู้หญิงหรือผู้ชายก็ได้ซึ่งมีอาชีพเป็นโด่ง เป็นผู้สั่งให้ต้นผีหรือวงศ์ญาติที่เป็นผู้ชาย ไม่ใช่ผู้หญิง ทำพิธีและรำแต่ละบทสำหรับผีต่างๆ ที่เชิญมาตามขั้นตอนของคัมภีร์ที่เขียนไว้ตามลำดับในการรำผี เหมือนคัมภีร์พระเวทซึ่งพราหมณ์ผู้ทำพิธีต้องทำตามที่คัมภีร์กล่าวไว้ ผู้เขียนจึงขออนุญาตเจ้าของมาอ่านและศึกษา ทางเจ้าของก็ยินดีให้มาอ่านและขอให้อ่านและแปลให้ด้วย ทำให้ผู้เขียนต้องการที่จะเผยแพร่ถึงลำดับขั้นตอนในการทำพิธี เพราะผู้ที่จรรู้ขั้นตอนก็คือโด่ง หรือคนมอญเท่านั้น คำว่ารำผี ตรงกับภาษามอญว่า “ละห์อะนา” ละห์ บางแห่งออกเสียงว่า “ลีห์” หมายถึงรำ อะนา หมายถึงปะรำพิธีหรือที่ราบ

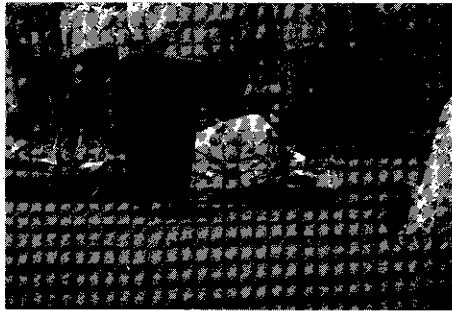
ประเพณีรำผีที่เป็ญจหนองรี

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย

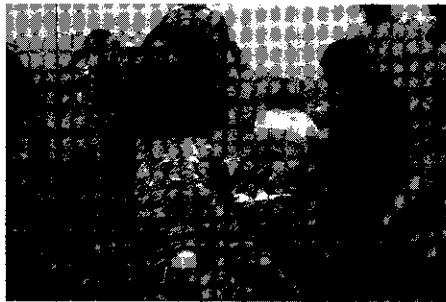
ศิลปากร

ผีสิงเข้าสิงคนที่มารำผีแล้วป็นขึ้นต้นไม้

ผีจะเข้เข้าสิงคนรำ

ผีจะเข้เข้าสิงคนรำกำลังคลานลงน้ำ

ขั้นตอนการรำผีเป็นสิ่งพิถีพิถันของคนมอญมาก เพราะถ้าทำไม่ดีหรือผิดขั้นตอนก็จะเกิดมีอันเป็นไปในทางที่ไม่ดีแก่ผู้กระทำ ต้องมีการจัดพิธีรำผีเป็นการให้อภัยแก่บรรพบุรุษอีก

เป็นธรรมเนียมของคนมอญเมื่อมีการจาริก หรือจารอักขรในโบสถ์ ก็ต้องมี การบูชาพระรัตนตรัย บูชาเทพเจ้า ครูบาอาจารย์ ในคัมภีร์รำผีมอญบางชั้นหมาก กล่าวถึงบุคคลสำคัญมากมาย ทำให้ทราบประเพณีวัฒนธรรมของคนมอญในเรื่อง ความเชื่อ การนับถือ วิถีชีวิต สังคมและบางคัมภีร์ก็เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์มอญ สถานที่

เนื้อหาในคัมภีร์จะกล่าวที่ละขั้นตอน เริ่มด้วยของเช่นไหว้ผี จะจัดไว้เป็นชุดๆ บรรจุอยู่ในอ่างโลหะขอบสูง มีกล้วย อ้อย มะพร้าว ขนมชนิดต่างๆ ปลาย่าง ไก่ต้ม พร้อมด้วยน้ำจิ้ม เสร็จขั้นตอนนี้แล้วก็เป็นที่บ้าน เชิญผีบรรพบุรุษเข้ามา อาจจะมีเชิญจากในบ้านหรือจากเรือนผีซึ่งปลุกอยู่ในบริเวณบ้าน แล้วก็เชิญผีโศมาธิบดีเชิญ มีตำนานเล่าว่า พระเจ้าอะสะ เป็นกษัตริย์องค์ต้นๆ ของกรุงหงสาวดี ได้ทำศึกกับพวกแขกที่ยกทัพมารุกราน พระองค์ออกศึกโดยขี่บนหลังควายชื่อ มิเกะเนงโกลง แปลว่า นางผู้กั้นขวางทาง เป็นควาย เรียกตามภาษามอญว่า “เกะเนะกยาจก์เปริยง เป็นมารดาเลี้ยงดูแลพระเจ้าอัสสะ ฆ่าฟันไพร่พลของพวกแขกตายจนหมดสิ้น และกลายเป็นพวกผีเฝ้าอยู่บริเวณนั้น ต่อมาท้าวในป่าเมืองพะโคแห่งตาย ทำให้บิราร ของพระเจ้าอะสะซึ่งเป็นควายไม่มีหญ้ากิน ไม่มีเรี่ยวแรงที่จะว่ายน้ำข้ามแม่น้ำสะโตง เพื่อกลับไปสู่เมืองหงสาวดีได้ ต่อมาพวกผีแขกได้มาเข้าสิง และบอกให้ทราบ ว่า ถ้าต้องการจะข้ามแม่น้ำนี้ได้ ต้องบูชาขันธ์ด้วยควายเขาทอง ดังนั้น ควายที่เป็นมารดาเลี้ยงของพระองค์มีเขาเป็นทอง จึงยอมสละชีวิต เพื่อให้พวกผีปล่อยให้ควายบิราร ว่ายน้ำข้ามกลับไปที่เมืองหงสาวดีได้ ผีนี้จึงเรียกว่า ผีพะโค เจ้าที่ประจำหมู่บ้าน เจ้าที่ตามสถานที่ เจ้าที่ใหญ่ ขั้นตอนต่อไปเป็นการเรียกชื่อเกาะชมพูทวีปมาในพิธี หลังจากนั้นก็อาบน้ำดับนรกกล้วย แล้วก็ตัดต้นกล้วย และต้องตัดให้ขาด หลังจากนั้น เป็นการทูลลูกมะพร้าว แล้วใช้อาบน้ำลูกหลานที่เป็นต้นผีหรือทายาท แล้วจุดเทียนชัย หลังจากนั้นก็ยกพานรำ แล้วก็ไหว้ผีถ้า แล้วก็เป็นที่เจ้ามาลา (ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี¹ และคุณลุงธีระ ทรงลักษณะ² ว่า เป็นแขกเปอร์เซียที่จะ

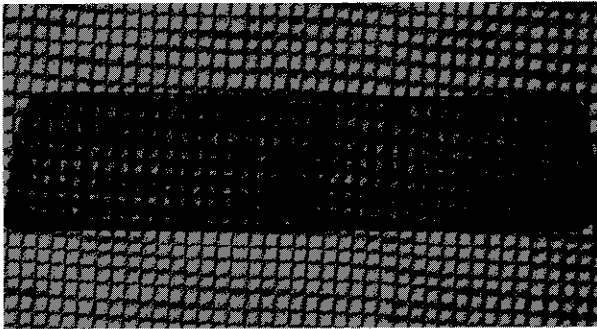
¹ นายกสมาคมไทย-รามัญ ผู้เชี่ยวชาญประเภทวัฒนธรรมและภาษามอญ

² ผู้เชี่ยวชาญประเภทวัฒนธรรมและภาษามอญ

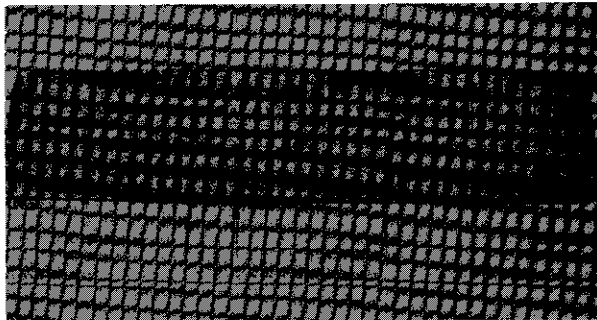
มายึดเมืองหงสาหรือเป็นแขก สู้กับพระเจ้าอะสะ พระเจ้าอะสะได้รับชัยชนะ) แล้วก็มาถึงชั้นตอนเรียกหนุ่มชวนา แล้วก็มาถึงเจ้าพ่อทั้งสอง แล้วก็มาถึงมิตรสหาย แล้วให้ตันผี (ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหมอสุเอ็ด คชเสนี ว่าต้องเป็นผู้ชาย) กินปลาอย่าง แล้วก็หาบของ แล้วก็รำถือรูปเทียน แล้วก็ไปแม่ทัพใหญ่ แล้วก็ไปแม่ทัพเล็ก คนหนึ่งมีเมีย 3 คน กิน 3 งาน แล้วก็ถึงผีที่อยู่ทิศเหนือ แล้วก็ไปเจ้านาย แล้วก็มาถึงขุนศึก แล้วก็หาบกล้วย แล้วก็เล่นสะบ้า ชนไก่ คล้องช้าง แล้วก็ล่องเรือ

จากเนื้อหาในคัมภีร์เราได้ความรู้วิถีชีวิตของคนมอญเรื่อง อาหารการกิน ผลไม้ มีกล้วย อ้อย มะพร้าว ปลาย่าง ว่ากันว่า คนมอญเป็นชนชาติที่ชอบกินปลาเป็นชีวิตจิตใจ การปลุกบ้านที่อาศัยก็จะอยู่ใกล้แม่น้ำ เพื่อหาปลาได้สะดวก ใกล้เคียง เราสังเกตได้ว่าไม่มีเนื้อหมู หรือเนื้อวัว ผู้เขียนจำความได้ว่า ในสมัยเป็นเด็ก น้ำพริกก็จะทำด้วยปลาย่าง แกงส้มก็จะใส่ปลาช่อน ปลาหมอบ เป็นส่วนมาก เนื้อหมูไม่ค่อยได้กิน วันแต่เมื่อมีงานบุญ งานบวช ก็จะมีแกงที่ใส่เนื้อหมู เนื้อวัว เรื่องประเพณีความเชื่อ การนับถือผีบ้าน ผีดินตระกูลซึ่งนับถือมาตั้งแต่เมืองมอญ เช่น ผีเต่า ผีงู ผีข้าว ผีกระบอกไม้ไผ่ เป็นต้น ผีจากเมืองมอญ เช่น ผีพระโค ผีในถ้ำ ผีที่เป็นศัตรูเช่น ผีแขก ที่รบแพ้พระเจ้าอะสะ แม้ผีที่เป็นศัตรู คนมอญก็ยังเรียกมาเข้าพิธี รู้ตำนานประวัติศาสตร์มอญ เรื่องพระเจ้าอะสะต่อสู้กับแขก เป็นไปได้ว่ามีการรุกรานของพวกแขกหรือฝรั่ง พุดถึงเจ้าที่ที่หมู่บ้านชวามอญบางชั้นหมากมี 3 ที่ คือ เปี้ยจุกวานสะเตา (เจ้าที่หมู่บ้านเหนือ) เปี้ยจุกวานเกย์โต (เจ้าที่หมู่บ้านวัดกลาง) และเจ้าที่หนองรี มีการพุดถึงชมพู่ทวีป คงหมายถึงเป็นสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า มีการนำลูกมะพร้าวมาทุบให้แตก แล้วมาอบให้ลูกหลานที่เป็นตันผี เหมือนกับประเพณีของพราหมณ์ที่มีการใช้น้ำมะพร้าวล้างความสกปรก และลูกมะพร้าวเป็นผลไม้มงคลนำมาบูชา มีการเรียกหนุ่มชวนา อาจจะหมายถึงคนมอญมีอาชีพหลักคือการเกษตร การปลุกข้าว เรียกแม่ทัพเล็ก แม่ทัพใหญ่ อาจหมายถึง ทหารที่ปกป้องคุ้มครองประเทศมอญ เพราะประเทศมอญจะมีการปกครอง มีหัวเมือง 32 หัวเมือง เมื่อมาอยู่เมืองไทยก็เป็นทหารแม่ทัพอยู่หัวเมืองต่างๆ ของไทย มีประเพณีการเล่นของคนมอญแทรกอยู่ในพิธีรำผีด้วย เช่น การเล่นสะบ้า การชนไก่ การคล้องช้าง (ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหมอสุเอ็ด คชเสนี ว่า การคล้องช้าง มักจะใช้ในพิธีรำผีของคนมอญชั้นสูง ไม่ใช่คนสามัญ เพราะคนสามัญไม่สามารถจะเป็นเจ้าของช้างได้ ต้องเป็นพระ

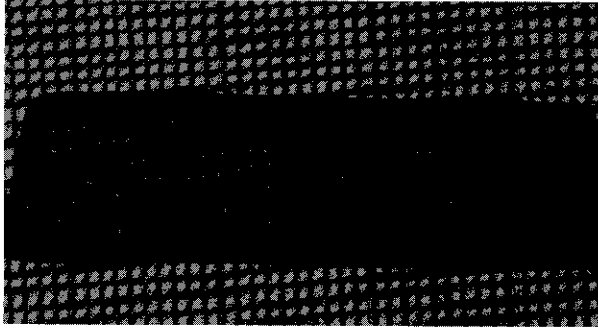
ราชา หรือคหบดี บางแห่งมีตอนสามเถรบีณฑนชาติด้วย เพราะคนมอญให้ความสำคัญในการบวชเป็นสามเถรมาก เชื่อกันว่าผู้ที่มีลูกชายบวชเป็นสามเถรจะช่วยให้พ่อแม่ขึ้นสวรรค์ สุดท้ายมีการล่องเรือ โดยรวบรวมเอาเศษอาหารหรือต้นกล้วยที่เอามาตัดในระหว่างพิธีเทรวมกันแล้วบรรจุทุกลงในเรือซึ่งทำขึ้นด้วยต้นกล้วย แล้วเอาเรือนั้นลอยน้ำไปเพื่อเป็นการลอยเสนียดทิ้ง

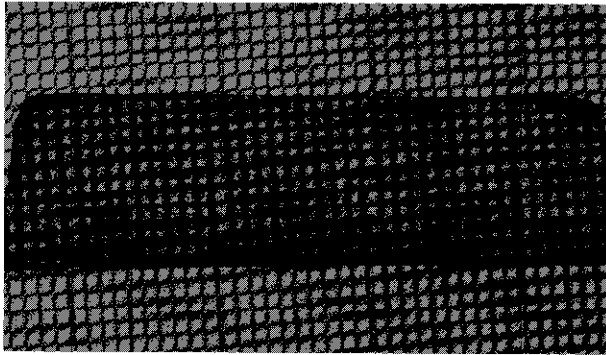
หน้า 1

หน้า 2

หน้า 3

หน้า 4

หน้า 3

တဲ့ฮะฉว๋อฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น(ฉว๋อฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น)   တဲ့ฮะฉว๋อฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น
ตอยเต๋ฮะสกาปเก๋น่านจะโน่ก(สกับปนานจะโน่ก) ตอยเต๋ฮะสกาปเก๋น่าน

ได้ต

ฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น   ฮุ๋นฮุ๋น   တဲ့ฮะฉว๋อฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น   တဲ့ฮะฉว๋อฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น
นายมี๊วเป่รียไป๋เก๋ฮะเจียะไป๋   ปะงาน   ตอยเก๋ฮะเต๋ฮะเย่ฮะกัฮังเกยะ
ตอยเต๋ฮะเย่ฮะหะมอกยา

တဲ့ฮะฮะฮะฮะ   တဲ့ฮะฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น   တဲ့ฮะฮุ๋น(ฮุ๋น)ฮุ๋น   တဲ့ฮะฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น
ตอยเต๋ฮะเป่รียฮะฉัก   ตอยเต๋ฮะหะแม่มโต่กมาปราเจีย   ตอยเต๋ฮะหะแร่มะเน็จ
ตอนเก๋ฮะเกลียะงปร่าต

တဲ့ฮะฮุ๋น   တဲ့ฮะฮุ๋น(ฮุ๋น)ฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น
ตอยเก๋ฮะปอนหะ   ตอยเก๋ฮะเวิน(วางฮุ๋น)   เก๋ฮะเนะเต๋ฮะกระอย

หน้า 4

တဲ့ฮะฮุ๋นฮุ๋น   ธุ๋น(ฮุ๋น)ฮุ๋น   တဲ့ฮะฮุ๋นฮุ๋น (ฮุ๋น)
ตอยเก๋ฮะเต๋ฮะเจอจางฮุ๋น   เก๋ฮะเน่ก(เน่ก)เจิงฮุ๋น   ตอยเก๋ฮะแจกเกลียะ
ฮุ๋น(ฮุ๋น)ฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น   ุ๋น(ฮุ๋น)ฮุ๋นฮุ๋น(ฮุ๋น)
จาป(จิป)   กุ๋นเป่รียมีนเกลียะ   โปยทะเลอะเก๋(ฉัก)
ฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น(ฮุ๋น)   ุ๋น(ฮุ๋น)ฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น
ุ๋น(ฮุ๋น)ฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น

ฉักเกลียะฮุ๋นตามฮุ๋น (ตอมลา)   กอตามฮุ๋น (โปย)   ปอยแจกเกลียะกอชา
ปอย(โปย)ปะตันเยียะเยียะกอเจียะ

ลุ๋นฮุ๋นฮุ๋น(ฮุ๋น)   ุ๋นฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น   ุ๋นฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น
ฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋นฮุ๋น

เลินเตินคาป(ต็ป)   ทะเมอะกะฮุ๋นเก๋ฮะเม่บฮา   เย่ฮะหะกวานปร่าตเบา   เปีย

โต่งเยะเกลียะหะทอฮุ๋น

ตูกวาวะกัฎิ์ดิ์ลลัฎิ์กัฎิ์วอวอ วุฎิ์(ฎิ์)อวอฎิ์กัฎิ์วอวอ วะกัฎิ์อวอฎิ์
ตะละกนาเยะกอดอวโล้กะนอมปร่าต ร้อยปอย(ไปย)อะจาเระเป็นปาด

เยะกอดแจกเกล็ง

อุอิฎิ์วะกัฎิ์ฎิ์ฎิ์ บ(ฎิ์)อุอิฎิ์กัฎิ์วอวอฎิ์อวอฎิ์อวอฎิ์
เมะนีห์เปร์ยเยะกอดุนเป็ง ปอย(ไปย)เมะนีห์เกราห์เยะกอดานวงเชิงอะแรก
ตูกวาวะกัฎิ์อวอฎิ์อวอฎิ์
อวอฎิ์อวอฎิ์อวอฎิ์อวอฎิ์อวอฎิ์(อวอฎิ์อวอฎิ์)
ตะละยานปะเกามัวว้เกล็งชะมอเกล็ก มัวว้ป้องพักเกตเรามาันกะเซะห์ตะเวะระห์

(เซะห์เฟะห)

อวอฎิ์อวอฎิ์ วะกัฎิ์อวอฎิ์อวอฎิ์อวอฎิ์ วอวอฎิ์อวอฎิ์(อวอฎิ์)อวอฎิ์อวอฎิ์
อวอฎิ์อวอฎิ์อวอฎิ์

ข้มกอเซะห์่าน นี้ต่านเกอะเปละห์อากัว้วย โยระนุ้มอะแรก(แรก) ปะลั้งตอย
บาวา เกล็งปอย(ไปย)โกะห์อาระ

เมื่อพิจารณาคุณค่าศัพท์เขียนไว้ในคัมภีร์ ผู้เขียนอาจเป็นไตง มีความรู้
ทางภาษามอญ บางศัพท์เขียนเป็นภาษาพูด มิใช่ภาษาหนังสือ มีการยืมคำภาษาไทย
มาใช้ เช่น ๑๖๖ อ่านว่า “เจ้าธิ” คือ เจ้าที่

ใช้ภาษาพูด เช่น ๑๖๗ อ่านว่า “ตอยโอง” แปลว่า แล้วก็
มีศัพท์ภาษามอญที่ควรรู้ในคัมภีร์รำผี เช่น คำว่า

- ๒๘ (เปย์จ)เจ้าที่ประจำหมู่บ้าน
- ๑๖๘ (กะไล้กฮอยฮ) ฝับ้าน
- ๑๖๙ (ปราต) กล้าย
- ๑๗๐ (ฮอดเปร์ย) ลูกมะพร้าว
- ๑๗๑ (ตอมกะไล้ก) ต้นฝัหรือทายาท
- ๑๗๒ (เกะแตง) ปลาอย่าง
- ๑๗๓ (แจอจางญ) ชนไก่
- ๑๗๔ (แนกเจิงญ) คล้องช้าง
- ๑๗๕ (แจกเกล็ง) ลอยเรือ

หนังสืออ้างอิง

เมืองโบราณ ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2527, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
เมืองโบราณ, 2527.

ข้อมูล อบต. กรณีตำบลบางขันหมาก อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี, กรุงเทพฯ :
อุดมสุขการพิมพ์, 2548.

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี, นายธีระ ทรงลักษณ์
ผู้เชี่ยวชาญประเพณีวัฒนธรรมและภาษามอญ วันที่ 14 มกราคม 2550.

สัมภาษณ์นางปัทมา ขำดี ผู้เชี่ยวชาญประเพณีวัฒนธรรมมอญประจำหมู่บ้านบางขัน
หมาก จังหวัดลพบุรี วันที่ 16 พฤษภาคม 2549.